

& publicè pro criminibus cæsi sunt, aut in quorum facie, vel corpore quæcumque indicia aut igne, aut ferro impressa sunt, & ita impressa sunt, ut deleri non possint. Hi si manumitterentur, in dedititia libertate morabantur. Ita Caius Inst. lib. 1. tit. 1. vers. Dedititii, de quibus itidem Ulp. in fragm. tit. 1. §. 6. sic loquitur: Dedititiorum numero sunt, qui pœna causâ vinciti sunt à domino, quibus vestigia scripta fuerunt, qui propter noxam torti, nocentesque inventi sunt, qui ve traditi sunt, ut ferro, aut cum bestiis depugnarent, vel in custodiam conjecti fuerunt, deinde quoquo modo manumissi sunt, idque lex Ælia Sentia facit. Quæ verba eruditione solita exponit Retes ad tit. ff. de interd. & releg. lib. 3. num. 36. Isti ergo perpetuò à civitate Romana arcebantur lege Ælia Sentia, quæ sub Augusto à S. Ælio Catulo, & C. Sentio Saturnino Consulibus lata est anno ab Urbe condita 756. Sueton. in August. cap. 40. Rosin. de antiq. Roman. lib. 8. cap. 15. vers. Æliam Sentiam, Rævard. de authorit. Prudent. cap. 7. Retes num. 37. Arnold. Vin. in §. ult. n. 2. Instit. de libertin. Myfinger. in princip. num. 5. Instit. quib. ex caus. manumitt. non lic. Brisson. de verb. jur. verb. Dedititiorum. Dedititii idèò dicti sunt, quia ea infima libertate potiebantur, quam ex humanitate populus Romanus populis Latinis indulgit, quos post defectionem armis suæ ditioni subjungaverat, & ob conditionis similitudinem dedititii, quasi dediti, seu devicti nuncupabantur: quod post bellum sociale, sive Marsicum, de quo supra, num. 16. originem habuit. Retes num. 35. Vin. sup. num. 1. & 2. Olan. in suo Paralipom. lib. 4. cap. 14. num. 41. ubi formulam tradit, qua hujusmodi populi dedebantur. Calepin. verb. Dedititius, Brisson. sup. Borcholt. sup. n. 7.

66 At dedititia libertas jam diu ante Justinianum in desuetudinem abierat, & nomen quod supererat, nudum ipse delevit, l. unic. C. de deditit. libert. tollend. ubi Cujac. De statu dedititiorum differunt Jacob. Cujac. observat. lib. 4. cap. 5. Ant. Fab. Jurisprud. tit. 5. princip. 3. Alciat. disputation. lib. 2. cap. 21. Jul. Paul. sentent. lib. 4. tit. 12. Rosin. sup. lib. 1. cap. 20. vers. Addunt Jurisconsulti, Angel. Politian. miscellan. cap. 84. Parlador. different. 93. n. 11. Connan. commentar. lib. 2. cap. 6. Retes sup. ex n. 35. Olan. n. 32. cum seqq. Glossa in §. fin. Inst. de libertin.

67 Obiter ex Accursio & aliis assertum est, quod dedititii vitam duxerunt ceu servi, & obierunt ut liberi: quod an verum sit, investigare oportet, ut sic de hujusmodi hominum conditione haud pauca innotescant. Quoad priorem assertionis partem Accursius inquit, quod dedititii manumissoribus servire cogebantur, quod quidem dubium valde videtur; nam etsi libertas hæc vix talis censetur, & obumbrata potius quàm vera existimetur, ut post alios asseverat, Olan. n. 41. inficiari tamen non possumus, quin dedititii servi non essent, fuerunt ergo liberi, argumento legis 3. ff. de stat. homin. quod expressim constat ex l. unic. §. His tantummodo, ibi: Et triplex antea via libertatis, C. de Latin. libert. tollend. §. ult. Instit. de libertin. Cai. Inst. lib. 1. tit. 1. in princ. Aufon. in Grypho: Triplex libertas, capitique minutio triplex. Unde dici non potest, quod ipsi manserint ad serviendum manumissoribus obnoxii, cum quo nexu libertas non compatitur, ut observat Solorz. de Jur. Indiar. tom. 2. lib. 1. cap. 1. cum seqq. præsertim cap. 4. num. 4. & ita verum est, ut obligatus servire, quasi servus nequeat ad libertatem perve-

nire etiamsi dominum nullum habeat, quia manumissus est, eveniebat in servo, cui à domino proprietatis libertas præstatur, quæ impediebatur donec ususfructus extingueretur, l. Quoties 9. in fin. ff. de heredib. instit. Ulpian. in fragment. tit. 1. §. 14. quod tamen à Justiniano immutatum agnoscitur in l. 1. §. Sin autem proprietarius, Cod. commun. de manumiss.

Ad hæc, quænam utilitas, seu effectus ex manumissione dedititii obveniret, si manumissoris servitio mancipati persisterent, profectò nulla, pensis iis, quæ docet post alios supra laudatos Olan. ex n. 37. Nec libertas, quæ in tempus mortis confertur, utilis habetur, quare sic data non valet, l. Libertas 17. l. ult. ff. de manumiss. testam. l. 4. §. Non est statuliber, ff. de statuliber. Sed si respondeatur, quod saltem poterant habere successorem, ut Accursio placet, id ita non esse paulò inferius demonstrabitur. Quod autem dedititius quandiu in eo statu existeret, non teneretur manumissori inservire, probat aperte fragmentum quoddam Dosithei veteris Grammatici, cujus meminit Retes n. 25. & dat Olan. num. 40. ibi: Intervenit Prætor, & non permettebat manumissum servare. Loquutus enim est de manumisso desiderante libertum in servitum revocare, quod mero jure manumissoribus licebat; & tunc intellegebatur manumissio retractari, cum antiquus dominus utebatur operis liberti invitit, cogens eum ad serviendum, quod Prætor imploratus vetabat. Ergo dedititia libertate gaudens servire minime tenebatur, etsi quoad alia à servis non ferebatur, quandoquidem civis nedom Romanæ, sed neque alterius civitatis fore permittebatur. Ulpian. in fragment. tit. 20. §. 13. Olan. num. 33. Testamentum condere nec jure gentium dedititius concedebatur. Ulpian. ubi proxime, Retes num. 41. Olan. num. 37. cum seqq. Nec hæredes institui poterant, Ulpian. tit. 22. §. 2. Retes num. 42. aut legatum capere, Ulpian. tit. 25. §. 6. ubi de Latinis agit Retes ibidem, Cai. lib. 1. tit. 1. §. 4. Inter eos & cives Romanas connubium interdicebatur, Ulpian. tit. 5. §. 3. Quicquid acquirebant, cedebat manumissoribus, ut ex Dositheo observat Olan. num. 37. In servitum reduci mero jure prohibito manumissorum constringebantur, nisi illis Prætores subvenirent (quod negat Retes n. 30.) ut ex Dositheo, & aliis asseverat Olan. num. 43. Hinc dedititii servis æquiparantur, & eorum libertas sopita, & vulnerata vocitatur ab Olan. num. 37. qui licet eos servos esse contendat, ausus tamen non est asseverare, quod dominis antiquis servire astringantur, quorum potestati subditos profiteretur. Sed hæc sententia aliis, quibus magis per tempus liceat, discutienda relinquatur.

Quod autem Olanum maxime cœgit, ut dedititios sub potestate dominica constitueret, fuit dare discrimen inter eos, & peregrinos, propter quod hi de jure gentium apud Romanos testari possent, quod ipse probat à num. 29. illi verò non utique, sicut utrumque constat ex Ulpiano dicto tit. 20. §. 13. ibi: Is autem, qui dedititiorum numero est, quoniam nec quasi civis Romanus testari potest, cum sit peregrinus; nec quasi peregrinus, quoniam nullius certa civitatis sciens, ut adversus leges civitatis suæ testetur. Ubi Cujacius loco verbi sciens, civis sustinuit, & particulam adversus, pro juxta usurpat. Idemque observat Guevara in not. ad Topic. Cicer. §. 12. D. Nicol. Anton. de exil. lib. 2. cap. 6. num. 10. in marg. Quæ verba: Quoniam

niam nullius certa, &c. Olanus intelligit, ac si Consultus dixisset, ideo dedititium testari non posse ceu peregrinum, quia cum servus esset, numero civium cujusque civitatis adscribi non permittebatur, ut juxta ejus leges ultimum conderet elogium.

70 At veniã tanti viri, quem egregium juris peritia, ac eruditionis venustate cuncti non immeritò venerant, non à servitute, sed aliunde provenit, ut dedititii nec jure gentium testari valerent; etenim si prohiberentur ut servi, id exprimeret Ulpianus, nec circuitum quæreret, quo obsecus redderetur. Causa ergo prohibitionis fuit, quia liberti dedititii numero civium cujusque civitatis esse nequibant, non ratione servitutis, à qua verè exempti habebantur, sed propter statum libertatis, in qua existerant, siquidem similes erant, ut supra prænotatum est, deditis, ac subditis post defectionem populo Romano, cujus potestati ita subiciebantur, ut in aliam civitatem transire minimè valerent: quod satis indicat formula dedititionis, quæ refertur ab Olan. num. 41. à Rævard. conjectaneor. lib. 2. cap. 7. in fin. & ab aliis. Etenim iis qui civitati Romanæ adscribebantur, non licebat aliam simul habere. Unde si quis civis Romanus alii civitati se subjeceret, illicè Romanam amittebat. Retes in opuscul. lib. 6. cap. 1. num. 12. ex Cicer. in orat. pro Cornel. Balbo, D. Nicol. Ant. sup. lib. 1. cap. 8. num. 13. & 14. Quod igitur civibus vetabatur, multò minus hominibus devictis, ac deterioris conditionis fas esset, qui cum non sponte civitati Romanæ subessent, non valebant eam deserere sese in aliam ut cives conferentes. Quod accipiendum est, quoad jus civitatis, non quoad habitationem; non enim civibus Romanis, aut dedititiis interdictum est quamlibet incolere civitatem, cujus cives materialiter dici poterant, quatenus populi ejus pars censentur quandiu ibi commorantur; sed civiliter jus & nomen civis alibi comparare, quod etiam absentes retinebant: & hoc est quod Ulpianus insinuat in d. §. 13. per verbum, Certa. Ex quibus apparet dedititios testari non posse alia ratione, ea scilicet, quæ præmissa est, non propter servitutem, ut Olanus existimat: quod si ita foret: expressisset Ulpianus. Vide ad prædicta eundem Olan. d. lib. 4. cap. 14. num. 7. 46. & 51. & lib. 5. cap. 10. n. 9. & 10.

71 Transgrediamur jam ad alteram Accursianæ thesisi partem, quæ habet, dedititios ut liberos à vita migrasse, quia de suis bonis disponere valebant. Quod idem Accursius ac sequaces colligunt ex textu in §. ult. Inst. de succes. libert. quò loci Justinianus memorans simul Latinos & dedititios libertos, de illis asserit quod successore carebant, lege Junia eorum manumissoribus tanquam peculia deferente: de his scilicet dedititiis nihil protulit Imperator. Ex quo Glossographo nostro & asseclis visum est, quod aliud in hujusmodi libertis fuerat, quibus testari permittebatur. Meritò tamen in oppositam sententiam itum est à Balduino, Arnold. Vin. & Myfinger. ibidem, Retes d. lib. 3. num. 40. vers. Inde nemo, Olan. d. cap. 14. num. 37. & 40. Eam Accursii opinionem fabulam vocat Myfingerius, & pro sua hanc rationem perpendit Retes; nam credibile non est, ut melioris conditionis existerent quoad successionem dedititii, quàm Latini, cum horum status longè favorabilior, ac potior aliis censetur, §. ult. Inst. de libertin. ubi omnes

observant: quo argumento aliud agens usus est Olan. num. 44. Ad textum in d. §. ult. de succes. libertor. responderet Retes, ideo Justinianum dedititiorum non meminisse de successione agentem, quoniam jam suo tempore ab aula recesserat libertas dedititia, l. unic. C. dedit. libert. tollend.

Verùm etiam dici posset, Justinianum appellatione Latinorum dedititios comprehendisse; nam Latini sunt, sed deterioris conditionis. Arnold. Vin. in §. ult. n. 2. Inst. de libertin. quod in odiosis; ut hinc, erit admittendum præmaximè ubi libertas data est epistola, inter amicos, aut modis aliis, quibus manumissi fiebant Latini; macula enim, & ignominia nota non debuit eos à Latina eximere conditione, cum de ipsorum Latinorum odio tractatur; alioqui commeduna ex improbitate sentirent adversus juris regulas, cap. Involleximus 7. de judic. l. Si ab hostibus 11. §. 1. ff. solut. matrim. l. Itaque fullo 12. ff. de furt. Ex quibus displicent tradita de dedititiorum ultima voluntate à D. Nicol. Ant. de exil. lib. 2. cap. 6. num. 11.

Ibi: Ne vincetus unquam, tortusve quis.

De his sup. num. 65. ubi Caii, & Ulpiani 72 verba inserta sunt, ex quibus oportet observare, ut vincetus, vel tortus manumissus testamento aut vindicta à civitate Romanæ juribus repellere desiderari ut de crimine constet, propter quod ignominiam sustinuit. Nocenti quidem non proderat ad civitatem assequendam manumissio, qualis illa esset, sive per vindictam, sive per alium legitimum modum, quo regulariter liberti fiebant cives Romani, quod Ulpianus laudatus à num. 65. expressit, cui assentiunt communiter omnes, quos præ manibus habuimus, uno excepto Olan. qui d. cap. 14. num. 42. opinatur, juxta existentem cautam posse dedititium iterata manumissione vindicta, censu, aut testamento ad perfectam libertatem pervenire, civemque Romanum effici. Quod adversatur apertè Ulpiani verbis in fragment. tit. 1. §. 6. cujus verba habentur sup. num. 65. quia expressim docet servos ignominia nota maculatos; quomodocumque manumissos fore dedititios. Nec verosimile est, ut relinquere privatorum arbitrio etiam ex causa derogare legi Ælia Sentia indistincta disponenti, quæ decentiam & dignitatem civium Romanorum respexit principaliter, ne scilicet servi turpiter propter scelera notati, & infamii affecti supplicio, eorum numero adscriberentur; nec quæ in favorem universalitatis, aut corporis alicujus stabiliuntur, ulla ratione infringi privata autoritate permittuntur, cap. Si divigemi 12. de for. compes. Quæ verò Olanus adducit in sui asserti probationem, ad Latinos Junianos spectant, quibus nullum personale vitium obstebat, sed duntaxat manumissionis defectus, quem supplere idem manumissor valebat, ut inferius constabit, num. 78. & discrimen istud inter Latinos & dedititios potissimum fuit, ut Latini possent novo beneficio manumissionis Romanam civitatem adipisci, dedititii verò non utique, sicut tradit Caius institum. lib. 1. tit. 1. §. 4. & observat Covar. hic, & apud omnes in comperto est.

De liberis dedititiorum inquirere libet, cujus conditionis nascantur: nam videtur dicendum, quod si parentes per testamentum, vel similem modum manumissi fuerint, illos cives Romanos nasci,

nasci, quia impedimentum parentum personale est propter delictum, quod filiiis officere non debet, nec imputari, l. Crimen 26. ff. de pen. l. 2. §. nullum, ff. de decurionib. l. Et qui 3. §. Quod si pater, ff. de munerib. & honorib. de quo egimus latè sup. lib. 2. cap. 8. à num. 6. Nec novum est, ut liberi existant aliquando melioris conditionis, quam parentes quoad statum juxta qualitatem aliquam; prout evenit his, qui à libertinis procreantur, qui ingenui sunt, pr. noip. Inst. de ingenuis, ubi Pichard, num. 1. Donell. lib. 2. comment. cap. 10. Parlador. different. 93. num. 1. quod verbum est licet quis ex matre Latina nascatur, Retes ad tit. de interd. & releg. lib. 3. num. 26. Unde idem de dedititiis filio ascendendum est, cum ex muliere liberta sit ortus, argumento princip. Inst. de ingen. quia dedititiis liberi verè sunt, quemadmodum præmissimus sup. num. 67. cum seqq. Nihilominus contrarium planè deducitur ex Ulpian. in fragm. tit. 3. §. 2. & tit. 5. §. 8. Jul. Paul. lib. 4. Sententiar. tit. 9. §. Latina, & tit. 10. §. Ad legitimam, ubi habetur à muliere Latina genitum effici maternæ conditionis: idemque observat Retes ubi proximè. Quare idem de dedititiis dicendum est juxta rationem positam sup. n. 71. in fin. Ex eis verò quæ pro parte opposita expendimus possent inferri, dedititiorum liberos ad civitatem admittendos beneficio Principis, vel aliis modis, quibus Latini eandem consequerentur, de quibus Ulpian. d. tit. 3. per tot. quia matris crimen illis non debebat obstare; tamen novi beneficii justæ manumissionis incapaces esse, quia nunquam jugum servitutis experti sunt: nec manumissio locum habere potest, ubi servitus non præcessit, princip. Inst. de libertin. Nec obstat Ulpian. tit. 7. §. ult. in fin. quia loquitur de dedititiis ipsis, non de eorum liberis.

Ibi: Latini autem liberi.

75 Ante legem Juniam Norbanam omnes manumissi, qui civitatis jure non gaudebant ex manumissionis justæ defectu, aut ex alia quavis causa, peregrini habebantur; sed postea qui non vindictâ, censu aut testamento à dominis libertatem obtinebant, ex lege Junia Norbana jus Latii consequuti sunt ad instar coloniariorum Italiae, unde Latini cœperunt nuncupari, l. unie. in princ. C. de Latin. libert. tollend. Retes d. lib. 3. num. 25. Arnold. Vin. in §. ult. num. 1. Inst. de libertin. quæ autem colonariis Latinis competere, & quæ denegarentur, videre licet apud Carol. Sigon. de antiq. jure Italiae, Arnold. Vin. ubi proximè, Retes num. 26. ubi alios dat Rosin. de antiquitat. Roman. lib. 10. cap. 22. vers. Latina colonia. Quæ referenda sunt ad tempus, quo Itali jure civitatis caruerunt, nam post bellum Maricum, de quo sup. n. 16. plures Italiae populi civitate Romana donati sunt, & huc spectant verba Imperatoris in d. l. unie. ibi: Ex qua, scilicet Latinitate, nihil aliud Reipublicæ, nisi bellum accessit civile. At sub Julio Cæsare Latinis omnibus coloniis jus civitatis indultum est. Sueton. in Cæsar. Cicer. in orat. pro Corneli. Balb. Retes sup. num. 25. Rosin. lib. 8. cap. 2. per tot.

76 Igitur hujusmodi liberti Latini etsi libertatem irrevocabilem ingratitudinis causâ adipiscerentur, cives Romani non fiebant, l. unie. §. ult. C. de Latin. libert. tollend. §. ult. Inst. de libertin. Ulpian. in fragm. tit. 3. de Latin. Cai. instit. lib. 1. tit. 1.

à princ. Cujac. ad l. unie. & observation. lib. 1. cap. 5. Ant. Fab. in jurisprudent. tit. 5. princ. 3. Alciat. parerg. lib. 1. cap. 16. Joan. Rosin. sup. lib. 1. cap. 20. vers. Addunt Jurisconsulti, Ravard. de auctor. Prud. c. 7. Retes ad tit. de interd. & releg. lib. 3. num. 24. Osuald. ad Donell. lib. 7. cap. 25. lit. A, in fin. Pichard. in §. Multis, num. 4. Inst. de libertin. Arnold. Vin. in d. §. ult. n. 1. Borcholten ibidem, n. 6. Briffon. d. verb. jur. verb. Latini.

Libertas quæ his hominibus ex non justa manumissione præstatur, à principio precaria fuit, & ad nutum manumissoris retractabatur, sicut de dedititiis præmissum est num. 68. quos tamen Prætor tuebatur, ne iterum absque causa legitima in servitutem revocarentur. Retes n. 25. & in opusc. lib. 5. c. 9. n. 2. Olan. in paralipom. lib. 4. cap. 14. n. 40. At quoniam eveniebat, ut non impetrato Prætoris auxilio libertas retractaretur, supervenit lex Junia Norbana, qua constitutum est, libertos de quibus sermo est, ipso jure liberos irrevocabiter fieri, & Latinorum jure gaudere, qui antea inter peregrinos censebantur, ex quo Latini Juniani sunt dicti. Ulpian. fragm. tit. 1. §. 5. Cujac. observat. lib. 18. cap. 20. Retes ubi proximè, Rosin. lib. 8. cap. 20. vers. Juniam Norbanam, cujus legis meminere & alii laudati sup. num. 76. quæ sanè nequaquam dedititiis prospexit, sicut observat Ret. d. lib. 3. num. 30. Lata est lex illa anno ab urbe condita 771. sub Imperatore Tiberio, Junio Silano, & Lucio Norbano Consulibus. Rosin. ubi proximè, cui ad stipulatur Salian. Annal. Ecclesiast. tom. 6. ann. mundi 4082. dum in catalogo Consulium eisdem illi anno assignavit. Retes d. lib. 3. num. 26. ubi licet legatur anno 871. id erroris imputandum est. De aliis capitulis ejusdem legis circa Latinos paulò inferius differendum est.

Ibi: Eam tamen habere poterant.

Discrimen hoc notatur ab omnibus inter Latinos Junianos ac dedititios; nam his præclusus erat aditus ad civium Romanorum jura nanciscenda, quibus indigni putabantur: illi, Latini scilicet, multifariam eadem poterant comparare, velut si justa, ac perfecta manumissione iterum manumitterentur, putâ censu, vindictâ, aut testamento: item beneficio Principis, militia, ædificio in urbe constructo, sive pistrino (id est, loco ubi farina molitur. Rosin. lib. 1. cap. 14. vers. De pistrinis,) navis fabricâ, triplici partu, filio anniculo. Pleraque ex his recenset ac explicat Ulpian. in fragm. tit. 3. De ædificio agit Retes sup. num. 30. de anniculo filio infra dicendum est, num. proximo. His addendum est, quod si Latino concederetur, ut togam gestaret, eo ipso & civitas censebatur concessa, l. Sed si 32. ff. de jur. fisco. Osuald. ad Donell. lib. 2. cap. 16. in fin. nam toga indumentum proprium erat civium Romanorum. Rosin. lib. 5. cap. 32. vers. Usus autem, Retes ad tit. de interd. & releg. lib. 1. cap. 3. ante n. 1. D. Nic. Ant. de exil. lib. 2. cap. 5. num. 14. Togæ usus ab Imperatore præstatur. Rosin. ubi proximè, Latini non aliter ad civitatem Romanam admittebantur, nisi prius natalium restitutionem, aut jus aureorum annulorum à Principe impetrassent, sicut eadem lege Junia cavebatur. Rosin. lib. 8. cap. 15. vers. Juniam Norbanam, quod à Justiniano sublatum est, auctor. De liberti de cetero, §. 1. collat. 6. De qua differentia inter Latinos

Latinos & dedititios videndus Cai. lib. 1. tit. 1. §. 4. Ravard. d. cap. 7. Arnold. Vin. in §. ult. n. 1. Inst. de libertin. ubi Pichard. Borcholt. num. 8. Retes d. lib. 3. num. 40. Briffon. ubi sup. De dedititiorum liberis sup. n. 74.

79 Sed ut percipiatur, quod de filio anniculo obiter asserui, scire oportet, lege Junia statutum esse, ut si Latinus, protestatione præmissa, quod animo prolis suscipiendæ contrahebat, duceret uxorem, ex qua filius nasceretur, qui annum ætatis suæ perageret, tam ipse, quam parentes, si uterque Latinæ conditionis sit, cives Romani fierent. Ulpian. sup. tit. 3. §. 2. Rosin. d. vers. Juniam Norbanam, Retes num. 26. qui opinatur filium legis beneficio non gaudere, sed Latinum persistere, licet ingenuus sit.

80 Cui sententiæ refragantur apertè Ulpiani verba in d. §. 2. ibi: Et fieri civis Romanus, tam ipse, quam filius, filiarve ejus, & uxor, scilicet si & ipsa Latina sit; nam si uxor civis Romana sit, partus quoque civis Romanus est ex Senatusconsulto, quod auctore D. Adriano factum est. Nec minus ratione, quam autoritate patrocinatur infanti, siquidem durum est, quod ipse in Latina conditione resideat, qui parentibus extitit occasio, ut legis beneficio civitatis jus assequi possent, ut in simili pendit Imperator in l. Cum quis, vers. Cum enim affectio, C. de natur. liber. Cui arridet axioma Philosophis, ac nostris commune, quo fertur. Propter quod unum quodque vale, & illud magis, ut in auctor. Multo magis, C. de sacrosanct. Eccles. Philosoph. posterior lib. 1. Bald. in l. Petens, num. 33. C. de pact. Cyriac. tom. 1. controvers. 97. n. 13. Barbosa in collectan. ad a. a. a. Multo magis, in fin. Valent. conf. 4. num. 94. Menoch. conf. 173. num. 33. Donell. lib. 15. cap. 3. Cum igitur parentes propter filium ad civitatem Romanam deducantur, cur ipse ejusdem beneficii non erit particeps?

Ibi: Latini tandem liberti.

81 Libertatem Latinam adipiscerentur manumissi epistolâ, inter amicos, aut convivii adhibitione. Cai. lib. 1. tit. 1. §. 2. Ant. Fab. sup. tit. 5. princ. 3. Ravard. de auctor. prudent. cap. 7. in princ. & in vers. Sum & alia, Ret. in opuscul. lib. 5. cap. 9. n. 2. Parlador. different. 93. n. 11. Angel. Politian. miscellan. cap. 84. Rosin. de antiquit. Roman. lib. 1. cap. 20. vers. Addunt Jurisconsulti, Pichard. in §. ult. Inst. de libertin. Borcholt. ibi. n. 6. Vin. n. 1. Mynsinger. in §. Multis, Inst. eod. n. 6. Olan. in Paralipom. lib. 5. cap. 14. n. 38.

82 Per epistolam manumittebatur servus absens, qui à domino nunciabatur, ut se pro libero gereret, sed non antea libertatem consequeretur, quam epistolam reciperet, l. Qui absenti 38. ff. de acquir. possess. Chef. interpretat. jur. lib. 1. cap. 32. n. 8. cui epistolæ quinque saltem testes præter dominum subscribere necesse erat, quemadmodum & in manumissione inter amicos totidem interesse desiderabatur, l. unie. §. Sancimus, cum seq. C. de Lat. libert. tollend. Arnold. Vin. in §. Multis, vers. Inter amicos, Inst. de libertin. Mynsinger. ibi. n. 6. Per adhibitionem convivii servo libertas conferbatur, cum dominus ad hoc eum assidere suæ mensæ jubebat, ut sic liber fieret, non aliàs: solebant etenim Romani hunc honorem absque libertatis beneficio servis solertibus, ac de se beneficiis tribuere, ut constat ex Columella lib. 1. de re rustica ibi: Nonnunquam tamen quem assidens

sedulum & fortem in operibus administrandis cognoscerit, honoris causâ mensæ suæ die festo dignetur assidere. Quod observant Ravard. d. vers. Sum & alia, Rosin. ubi proximè.

Sed aliis etiam modis Latina competebar libertas, quos ferè omnes in unum congestit Justinianus in d. l. unie. ut advertit Vin. in d. §. Multis, in fin. Inst. de libertin. & prædixi sup. n. 44. de quibus Ant. Fab. sup. tit. 5. princ. 3. Eis casibus jungitur, quod servus minor triginta annis testamenta manumissus ex lege Ælia Sentia Latinus libertus efficiebatur, nisi causa justa manumissionis apud Prætorum probaretur, ut insinuat Justinianus in §. ult. Inst. de libertin. & expressit Ulpian. tit. 1. §. 7. & tit. 3. §. 2. Rosin. sup. lib. 8. cap. 15. vers. Ut minorem, Vin. in d. §. ult. vers. Ætatis manumissi.

Ibi: Libertis verò dedititiis.

Latinis, ac dedititiis pariter fuit interdictum condere testamentum. Ulpian. tit. 20. §. 13. ubi sic respondet: Latinus Justinianus, item is qui in dedititiorum numero est testamentum facere non potest. Latinus quidem, quoniam nominatim lege Junia prohibitus est: is autem qui in dedititiorum numero est, quoniam nec quasi civis Romanus testari potest, cum sit peregrinus; nec quasi peregrinus, quoniam nullius certæ civitatis sciens, ut adversus leges civitatis suæ testetur. Ubi Cujacius reponit, civis est, loco verbi, sciens. Ideadvertunt Osuald. ad Donell. lib. 7. cap. 25. tit. A, ad fin. Retes in opuscul. lib. 5. cap. 9. n. 3. & ad tit. de interd. lib. 3. num. 28. Arnold. Vin. in §. ult. num. 1. Inst. de libertin. & in §. ult. vers. Latinorum legitima, Inst. de success. libertor. Imò omnis ultima dispositio, etiam de jure gentium eis denegabatur, cum bona ipsorum manumissoribus tanquam servorum peculia cederent, ut ex aliis tradit Retes ubi proximè, quidquid de dedititiis fenserit D. Nicol. Ant. de exil. lib. 2. cap. 6. n. 11. Hinc vulgò jactatur, quod Latini moriebantur ceu servi, licet tanquam liberi viverent, ut latius infra asseretur, n. 90.

Quid juris ante legem Juniam de libertis, qui postea Latini effecti sunt, planè constat ex Dositheo vetere Grammatico, cujus fragmentum legitur post Codicem Theodosianum, illudque refert Olan. in Paralipom. lib. 4. cap. 14. num. 40. ubi dicitur, quod illi manumissoribus acquirebant, ac poterant in servitutem pro libito revocari, quibus etsi Prætor subveniret, ut libertatem tueretur, id cessabat tempore mortis: atque ita manumissores ut peculium bona libertorum percipiebant, unde lex Junia nihil novitatis induxit circa bona Latinorum, sed pristinum jus manumissoribus expressim reservavit, ne videretur illud adimere, dum illis retractandæ libertatis facultatem aufereret.

Non solum autem ejusmodi homines testamenti factione activa carebant, ut assertum est, sed etiam passiva; nihil enim ex testamento capere permittebantur, sicut D. Covar. nos docet, ac probant Ulpian. tit. 22. §. 1. & 2. & tit. 25. §. 6. Osuald. ad Donell. lib. 8. cap. 2. lit. C. Retes d. lib. 3. n. 29. & 42. Chefius interpretat. jur. lib. 1. cap. 1. n. 11. Olan. sup. lib. 4. cap. 11. num. 36. Arnold. Vin. in princ. n. 1. Inst. de hered. instit. & in §. Legari. Inst. de legat. Pichard. in eod. princip. num. 12. & in princip. n. 37. Inst. de fideicommiss. hereditat. In quo animadvertendum est, ut quod dicitur de legatis,